

บทที่ ๑

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันการเพิ่มของประชากรไทยเป็นไปอย่างรวดเร็ว^๑ ก็จะเห็นได้จากสำมะโนประชากรปี ๒๕๐๓^๒ มีประชากรทั้งหมด ๒๖ ล้านคนเศษและเพิ่มเป็น ๓๔ ล้านคนเศษในสำมะโนประชากรปี ๒๕๑๓^๓ การเพิ่มของประชากรอย่างรวดเร็วไม่เพียงแต่จะกระทบกระเทือนต่อสุขภาพและความเป็นอยู่ของบุคคลในครอบครัวเท่านั้น^๔ หากยังมีผลไปถึงสังคมส่วนรวมอีกด้วย ทั้งนี้เพราะเมื่อสังคมยังไม่พร้อมที่จะรับหรือยังไม่สามารถที่จะรับการเพิ่มจำนวนประชากรดังกล่าว ก่อให้เกิดปัญหาสังคมยังขาดหรือบกพร่องในบริการสาธารณะที่จำเป็นแล้ว ความยุ่งยากลำบากต่าง ๆ อันเป็นผลเนื่องมาจากประชากรส่วนเกินนั้น ย่อมก่อให้เกิดปัญหาและอุปสรรคนานาประการในการพัฒนาประเทศ ตัวอย่างเช่น การพัฒนาการเศรษฐกิจที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้

---

^๑ วิศิษฐ์ ประจวบเหมาะ, "ประชากรของประเทศไทย", การวางแผนการศึกษา, (พระนคร. สำนักงานวางแผนการศึกษา, กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๑๒) หน้า ๑๖๔-๑๗๐

^๒ สำนักงานสถิติกลาง สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ, สำมะโนประชากรแห่งประเทศไทย ปี พ.ศ. ๒๕๐๓, หน้า ๑

^๓ สำนักงานสถิติแห่งชาติ, สำนักนายกรัฐมนตรี, สำมะโนประชากรแห่งประเทศไทยปี พ.ศ. ๒๕๑๓, หน้า ๒

^๔ โครงการอนามัยครอบครัว กระทรวงสาธารณสุข คำบรรยายประกอบการสอนอนามัยครอบครัว, (พระนคร. อักษรประเสริฐ, ๒๕๑๒) หน้า ๑๐

การพัฒนาเศรษฐกิจนั้น ต้องคำนึงถึงปัจจัยต่าง ๆ หลายประการ ปัจจัยอย่างหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง คือ มนุษย์ ในทางเศรษฐศาสตร์ ถือว่ามนุษย์เป็นทรัพยากรทางเศรษฐกิจ (Economic Wealth) อย่างหนึ่งของประเทศ เรียกว่า "ทรัพยากรมนุษย์"^๕ (Human Resource) ทั้งนี้เพราะว่าการพัฒนาเศรษฐกิจซึ่งได้แก่การเกษตร การอุตสาหกรรม การพาณิชย์ การก่อสร้าง การขนส่ง และการบริการต่าง ๆ ต้องอาศัยพลังงานและพลังปัญญาของมนุษย์ประกอบกิจกรรมเหล่านั้นให้เกิดผลผลิตขึ้นมา นอกจากมนุษย์จะเป็นผู้ผลิตแล้ว มนุษย์ยังเป็นผู้ควบคุมการใช้ทรัพยากรทุกประเภทที่มีอยู่ด้วย มนุษย์มีลักษณะคล้ายทรัพยากรประเภทอื่น ๆ คือมีสภาพไม่เหมือนกัน นอกจากจะแตกต่างกันในเรื่องเพศและวัยแล้ว ยังมีความแตกต่างกันในเรื่องความรู้ทางวิชาการ ฝีมือ ความขยันหมั่นเพียร ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และอื่น ๆ ดังนั้นประโยชน์ที่อาจหวังได้จากมนุษย์ในการพัฒนาเศรษฐกิจ นอกจากจะขึ้นอยู่กับจำนวนของประชากรแล้ว ยังขึ้นอยู่กับคุณภาพของประชากรเป็นส่วนสำคัญอีกด้วย

รัฐบาลตระหนักและสนใจเกี่ยวกับทรัพยากรมนุษย์เป็นอย่างยิ่ง ประกอบกับเห็นด้วยกับกลุ่มนักวิชาการที่เกี่ยวข้องกับประชากรเสนอแนะว่า ควรจะเน้นหนักเรื่องคุณภาพของประชากรให้มาก และควรสนับสนุนให้ประชากรวางแผนครอบครัวเพื่อลดการเกิดให้ลดลงบ้าง คณะรัฐมนตรีจึงมีมติจัดตั้งโครงการวิจัยการวางแผนครอบครัวขึ้น โดยดำเนินการร่วมกันระหว่างกระทรวงสาธารณสุขและสำนักงานสภาพัฒนาการแห่งชาติ ทำการวิจัยที่อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๗

^๕มนัสวี อุดหนันท์, "ปัญหาประชากรกับการพัฒนาเศรษฐกิจ, คำบรรยายประกอบการสอนการวางแผนครอบครัว, (พระนคร. อักษรประเสริฐ, ๒๕๑๒)

เป็นครั้งแรก^๒ โดยทำการวิจัยทางด้านความรู้ ทักษะและการปฏิบัติตนเกี่ยวกับการวางแผนครอบครัวของสตรีในท้องที่ดังกล่าว ผลการวิจัยครั้งนี้กระตุ้นให้เกิดการวิจัยซ้ำที่อำเภอโพธารามอีกในปี พ.ศ. ๒๕๐๘ และ พ.ศ. ๒๕๑๐ ในปี พ.ศ. ๒๕๑๐ เช่นเดียวกัน สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดลได้ทำการวิจัย การวางแผนครอบครัวของสตรีในเขตชานเมืองในท้องที่อำเภอบางเขน กรุงเทพมหานคร ในปี พ.ศ. ๒๕๑๑ สำนักงานสภาวิจัยแห่งชาติได้วิจัยการวางแผนครอบครัวของชาวไทยมุสลิมที่จังหวัดยะลา และในปี พ.ศ. ๒๕๑๒ สถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ทำการวิจัยต่อเนื่องระยะยาว เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของประชากร โดยสุ่มตัวอย่างสัมภาษณ์ทั่วประเทศ

การวิจัยเกี่ยวกับการวางแผนครอบครัวดังที่กล่าวมาแล้ว ส่วนใหญ่มุ่งวิจัยใน ๓ ด้าน คือ ความรู้ ทักษะ และการปฏิบัติเท่านั้น ผู้วิจัยมีความสนใจอยากจะศึกษาวิจัยการวางแผนครอบครัวเน้นหนักไปอีกลักษณะหนึ่งคือ การสื่อสารการวางแผนครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งแหล่งข่าวต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน จึงได้เลือกศึกษาเรื่องนี้จากประชากรตัวอย่างในเขตท้องที่อำเภอบางเขน กรุงเทพมหานคร เพื่อทราบข้อเท็จจริงที่เป็นอยู่ ผู้วิจัยเชื่อว่า การสื่อสารเป็นปัจจัยสำคัญอันหนึ่งที่ช่วยกระตุ้นให้ประชาชนสนใจเกิดความรู้ความเข้าใจ เปลี่ยนแปลงความคิด ความเชื่อเดิมที่มีอยู่ เห็นชอบที่จะวางแผนครอบครัวและมารับบริการในที่สุด

---

^๒ ศศิจันทร์ วิมุกตานนท์, "สรุปผลงานการวิจัยวางแผนครอบครัว", คำบรรยายประกอบการสอนการวางแผนครอบครัว, (พระนคร. มิตรสยาม, ๒๕๑๔)

เอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผลการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารการวางแผนครอบครัวนั้น
ถ้าจะแบ่งตามแหล่งข่าวที่พบแล้ว มีดังนี้

เพื่อนบ้าน

เพื่อนบ้านเป็นแหล่งข่าวที่สำคัญที่ช่วยแพร่กระจายข่าวต่าง ๆ จึงจะเห็น
ได้จากการศึกษาสตรีตัวอย่างที่อำเภอโพธาราม^๗ จังหวัดราชบุรี โดยการสุ่มตัวอย่าง
ร้อยละ ๒๕ ของสตรีที่สมรสแล้ว อายุระหว่าง ๒๐ - ๔๕ ปี และยังอยู่กินกับสามี
เมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๗ แล้วสัมภาษณ์ ผลปรากฏว่า สตรีที่ถูกลักษณะร้อยละ
๘๖ ทราบเรื่องการวางแผนครอบครัวจากเพื่อนบ้าน

ผลการศึกษาเกี่ยวกับการวางแผนครอบครัวในประเทศเกาหลีใต้^๘
โดยทำการสำรวจคู่สมรสตัวอย่างทั่วประเทศ ๓,๕๐๐ คู่ เมื่อเดือนเมษายน ค.ศ.
๑๙๖๔ พบว่าคู่สมสร้อยละ ๖๔ ทราบเรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับการวางแผนครอบครัว
จากเพื่อนบ้าน

๗ วิศิษฐ์ ประจวบเหมาะ, "ความต้องการและท่าทีของประชาชนที่มีต่อ
บริการด้านการวางแผนครอบครัว" การสัมมนาทางวิชาการแห่งชาติเรื่องประชากร
ของประเทศไทยครั้งที่ ๒, (กองวิจัยสังคมศาสตร์ สำนักงานสภาวิจัยแห่งชาติ
ตุลาคม ๒๕๐๔) หน้า ๑๕๓, ๑๕๔, ๒๐๐

^๘ Bernard Berelson, Family Planning and Population Programs,
Chicago, 1967, p. 27

การสำรวจสตรีเกาหลีที่สมรสแล้ว เกี่ยวกับทัศนคติต่อการวางแผนครอบครัวและการเรียนรู้วิธีต่าง ๆ ที่ใช้ป้องกันตั้งครรภ์ พบว่า ร้อยละ ๔๕.๓ ของสตรีเหล่านั้นรับรู้และเรียนรู้จากเพื่อนบ้าน และผลการสำรวจสตรีตัวอย่างที่สมรสแล้วและอายุระหว่าง ๒๐ - ๔๕ ปี ตามโครงการวิจัยเรื่องการวางแผนครอบครัวในเขตเมือง^{๙๐} โดยคณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยแห่งชาติเซอูล เมื่อปี ค.ศ. ๑๙๖๔ พบว่า ร้อยละ ๒๔.๓ ของสตรีตัวอย่างได้รับข่าวสารการวางแผนครอบครัวจากเพื่อนบ้าน

ผลการศึกษาติดตามผลสตรีผู้ใช้ห่วงอนามัย^{๙๑} เมื่อเดือนธันวาคม ปี ค.ศ. ๑๙๖๔ ที่เมืองเคลย์ ประเทศอินเดีย โดยการสุ่มตัวอย่าง ๔๐๔ คน แล้วสัมภาษณ์เรื่องแหล่งข่าว ที่ให้ข่าวเกี่ยวกับเรื่องการวางแผนครอบครัวปรากฏว่าร้อยละ ๑๓.๑ ของสตรีทั้งหมด ทราบข่าวจากเพื่อนบ้าน

ผลการศึกษาผู้ที่มารับบริการการวางแผนครอบครัว ณ อำเภอพล อำเภอหนองสองห้อง และกิ่งอำเภอเวียงน้อย จังหวัดขอนแก่น^{๙๒} โดยการสัมภาษณ์

^{๙๐} E. Hyock Kwon and others, A Study on Urban Population Control Sungdong Gu Action Research Project on Family Planning and Fertility, (Seoul National University, July 1967) p. 48

^{๙๑} E. Hyock Kwon, The results and findings of the Pre-treatment Status Survey, (Seoul National University, June 1965) p. 49

^{๙๒} Department of Health, Ministry of Health, New Delhi, Family Planning News, (January 1969, Vol. X No. 1), p. 9

^{๙๒} แผนกสุขศึกษาประชาสัมพันธ์ โครงการวางแผนครอบครัว กระทรวงสาธารณสุข, รายงานการวิจัยเรื่องการใช้สื่อมวลชนในการวางแผนครอบครัว,

ผู้มารับบริการ ๒,๒๓๑ คน พบว่าร้อยละ ๖๗.๕ ของผู้ถูกสัมภาษณ์ได้รับข่าวสารการวางแผนครอบครัวจากเพื่อนบ้านและญาติ นอกจากนี้ จากการศึกษาสตรีตัวอย่างกลุ่มที่คอยการศึกษาในไต้หวัน^{๑๓} พบว่าค่าบอกเล่าของเพื่อนบ้าน เพื่อน และญาติพี่น้องเกี่ยวกับวิธีการต่าง ๆ ที่ใช้ในการวางแผนครอบครัวเป็นสื่อที่แพร่หลายที่สุด

จากที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่า เพื่อนบ้านเป็นแหล่งข่าวที่สำคัญมากต่อการสื่อสาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนครอบครัว ทั้งนี้อาจเป็นเพราะความใกล้ชิดสนิทสนมกันหนึ่ง และการได้รับปัญหาหรือหน้าที่คล้าย ๆ กัน อีกอย่างหนึ่งก็เป็นได้

เพื่อน - ญาติ

เพื่อนและญาติ เป็นบุคคลที่ใกล้ชิดกับสตรีที่ถูกสัมภาษณ์เช่นเดียวกับเพื่อนบ้าน แต่การได้รับข่าวสารจากเพื่อนและญาติแตกต่างไปจากเพื่อนบ้าน คงจะเห็นได้จากผลการวิจัยเรื่องลักษณะทางสังคมของผู้ที่ยอมรับการวางแผนครอบครัวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ^{๑๔} โดยศึกษาสตรีตัวอย่างที่ไช่ยาคุม ๑๓,๖๔๑ คน เมื่อเดือนเมษายน ๒๕๑๔ ปรากฏว่าสตรีเหล่านี้ร้อยละ ๕๓.๓ ได้รับข่าวสารเรื่องการวางแผน

^{๑๓} L.P. Chow and T.C. Hsu, "The Progress of Fertility Control in Taiwan", The Journal of Formosan Medical Association, No. 5 (May 25, 1967) p.p. 219-221

^{๑๔} อานนท์ แยมศิริ "ลักษณะทางสังคมของผู้ที่ยอมรับการวางแผนครอบครัวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ" (วิทยานิพนธ์ ปรินซิพาลมหาวิทยาลัย แผนกวิจัยการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๑๕) (โรเนียว) หน้า ๓๔

ครอบครัวจากเพื่อนและญาติ จากการวิจัยเรื่องเดียวกันนี้ในเกาหลีใต้^{๑๕} โดยการสำรวจคุณสมบัติอย่างทั่วประเทศ พบว่า ร้อยละ ๓๔ ของคู่สมรสทราบเรื่องการวางแผนครอบครัวจากญาติ จากการศึกษาติดตามผล สตรีที่มารับบริการการวางแผนครอบครัวกระทรวงสาธารณสุข พบว่า^{๑๖} สตรีส่วนใหญ่รู้เรื่องการวางแผนครอบครัวจากเพื่อนและญาติ นอกจากนี้ผลของการศึกษาสตรีที่มารับบริการการวางแผนครอบครัวที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์พบว่า^{๑๗} สตรีเหล่านั้นส่วนใหญ่ทราบเรื่องการวางแผนครอบครัวจากเพื่อน

สามี

จากการศึกษาในต่างประเทศเช่น อินเดีย ที่เมืองเคลลี^{๑๘} พบว่าผู้ถูกสัมภาษณ์ซึ่งเป็นสตรีที่กำลังใช้ห่วงอนามัยร้อยละ ๕.๕ ทราบเรื่องการวางแผนครอบครัวจากสามี การศึกษาเรื่องเดียวกันนี้จากผู้ที่ยอมรับบริการวางแผนครอบครัวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย^{๑๙} พบว่า ร้อยละ ๓.๕ ของผู้ที่ยอมรับบริการวางแผนครอบครัวได้ทราบข่าวสารต่าง ๆ จากสามี

^{๑๕} Bernard Berelson, op. cit., p. 27

^{๑๖} National Family Planning Project, Ministry of Public Health, The Family Planning Mass Communication Pilot Project, June 1971, p. 1

^{๑๗} National Family Planning Project, loc. cit.

^{๑๘} Department of Health, Ministry of Health, New Delhi, op. cit., p. 9

^{๑๙} นายอานนท์ แยมตรี, เรื่องเดิม หน้า ๓๔

วิทยุ - โทรทัศน์

เกี่ยวกับการสื่อสารการวางแผนครอบครัว วิทยุและโทรทัศน์เป็นแหล่งแพร่กระจายข่าวได้เป็นอย่างดี ผลการสำรวจสตรีเกาหลีที่สมรสแล้วพบว่า^{๒๐} ร้อยละ ๔๖ ของสตรีดังกล่าวได้รับข่าวสารทางวิทยุ ผลการวิจัยที่ประเทศเดียวกันนี้ในเวลาต่อมาพบว่า^{๒๑} ร้อยละ ๖๔.๘ ของสตรีที่มารับบริการการวางแผนครอบครัว ได้รับข่าวสารทางวิทยุ เช่นเดียวกับผลการวิจัยเรื่องที่คล้ายคลึงกันนี้ที่จังหวัดขอนแก่น ปรากฏว่าร้อยละ ๕๕.๕ ของสตรีที่มารับการบริการ ทราบข่าวจากวิทยุและส่วนที่เกี่ยวกับโทรทัศน์นั้น จากผลการวิจัยเรื่องการวางแผนครอบครัวในเขตเมือง^{๒๒} พบว่าร้อยละ ๐.๓ ของตัวอย่างสตรีที่ศึกษาทราบข่าวจากโทรทัศน์ และจากการศึกษาผู้ที่ไชยาเมื่อก่อนกำเนิดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย^{๒๓} พบว่าร้อยละ ๐.๑ ทราบเรื่องนี้จากโทรทัศน์

---

^{๒๐} Bernard Berelson, op. cit., p. 27

^{๒๑} E. Hyock Kwon and others, op. cit., p. 48

^{๒๒} E. Hyock Kwon, op. cit., p. 49

^{๒๓} นายอานนท์ แยมตรี, เรื่องเดิม หน้า ๓๔

สิ่งตีพิมพ์

ในที่นี้หมายถึง หนังสือพิมพ์ วารสาร นิตยสาร และโปสเตอร์ ซึ่งล้วน
แต่เป็นสื่อมวลชนทั้งนั้น จากการศึกษาสตรีผู้ป่วนที่แต่งงานแล้ว และยังคงอยู่กับสามี
พบว่า^{๒๔} ร้อยละ ๕๘.๑ ของสตรีดังกล่าวรู้เรื่องวิธีการป้องกันการตั้งครรภ์จาก
นิตยสาร ผลการศึกษาที่ประเทศเกาหลีใต้^{๒๕} เกี่ยวกับเรื่องนี้ พบว่าร้อยละ ๒๔ ของ
ผู้ที่ เป็นตัวอย่างทราบข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ นอกจากนี้ร้อยละ ๕.๖ และร้อยละ ๔
ของตัวอย่างที่ศึกษาตามโครงการวิจัยเรื่องการวางแผนครอบครัวในเขตเมือง^{๒๖}
รู้เรื่องเกี่ยวกับการวางแผนครอบครัวจากหนังสือพิมพ์และวารสารตามลำดับ

สถานบริการอนามัย

ในที่นี้หมายถึง สถานีอนามัย, โรงพยาบาล และหน่วยบริการการวางแผน
ครอบครัวต่าง ๆ ผลการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ที่เกาหลีใต้^{๒๗} พบว่าร้อยละ
๖.๘ ของตัวอย่างที่ศึกษา ทราบข่าวสารจากสถานีอนามัย และร้อยละ ๓๖.๕ ของผู้ใช้
ยาเม็ดคุมกำเนิดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย^{๒๘} ทราบข่าวสารการ
วางแผนครอบครัวจากแหล่งเดียวกันนี้

---

^{๒๔} Irene B. Taeuber, The population of Japan, Princeton Univ. Press, New Jersey, 1958, p.p. 273-274

^{๒๕} Bernard Berelson, op. cit., p. 27

^{๒๖} E. Hyock Kwon, op. cit., p. 48

^{๒๗} E. Hyock Hwon, loc. cit.,

^{๒๘} นายอานนท์ แยมศิริ, เรื่องเดิม, หน้า ๓๔

จุดมุ่งหมายของการวิจัย

จุดประสงค์ของการวิจัยที่สำคัญมีดังต่อไปนี้คือ

๑. เพื่อทราบแหล่งข่าวสารการวางแผนครอบครัวของสตรีที่สมรสแล้วและยังอยู่กับสามีในท้องที่อำเภอบางเขน กรุงเทพฯ ตามลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคมและประชากรของสตรีเหล่านี้
๒. เพื่อทราบว่าสตรีเหล่านี้ได้รับข่าวสารการวางแผนครอบครัวจากแหล่งข่าวใดมากที่สุด

แนวความคิดที่สำคัญในวิทยานิพนธ์

จากการศึกษาเอกสารการวิจัยที่เกี่ยวกับการสื่อสารการวางแผนครอบครัว พบว่าการสื่อสารมีผลเกี่ยวเนื่องกับจำนวนผู้มารับบริการวางแผนครอบครัวอยู่มาก หน่วยงานหลายแห่งที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ได้พยายามศึกษาข้อเท็จจริงของการสื่อสารที่เป็นอยู่ในชุมชน รวมทั้งหาแหล่งข่าวที่เป็นศูนย์กลางของการให้ข่าวด้วย ผลการศึกษาที่คล้ายคลึงกันหลายแห่งพบว่า เพื่อนบ้าน, เพื่อน, ญาติ เป็นแหล่งข่าวที่แพร่หลายมากที่สุด รองลงมาได้แก่วิทยุ หนังสือพิมพ์ และโปสเตอร์ ผู้ศึกษามีความสนใจอยากรู้อาจจะทราบว่าการสื่อสารของสตรีในท้องที่บางเขนนั้น จะเป็นเช่นเดียวกันหรือไม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องแหล่งข่าวหรือแตกต่างกันอย่างไร จึงเลือกศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้

สมมุติฐานที่สำคัญของวิทยานิพนธ์ คือ

"สตรีตัวอย่างที่ทราบหรือปฏิบัติเกี่ยวกับการวางแผนครอบครัว ขณะที่ทำการสำรวจส่วนใหญ่ได้รับข่าวสารการวางแผนครอบครัวจากเพื่อนบ้าน"

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้อาศัยข้อมูลจากการสำรวจเกี่ยวกับการวางแผนครอบครัวของสตรีในเขตอำเภอบางเขน ที่สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล ได้สำรวจไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๐ สตรีเหล่านั้นสมรสแล้ว ยังอยู่กินกับสามี และอายุระหว่าง ๑๕ - ๔๔ ปี จำนวนทั้งหมด ๘๕๗ คน

ปัจจัยต่าง ๆ ที่พิจารณาเกี่ยวข้อง คือ:-

- ก. ปัจจัยทางประชากร ได้แก่ อายุ ระยะเวลาของการสมรส จำนวนครั้งที่ตั้งครรภ์ จำนวนบุตรที่มีชีวิต
- ข. ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ได้แก่ อาชีพของสามี การทำงานนอกบ้าน ความมั่งคั่งของครอบครัว
- ค. ปัจจัยทางสังคม ได้แก่ การศึกษา การรับทราบเรื่องราวต่าง ๆ จากสื่อมวลชน

คำจำกัดความ

การวางแผนครอบครัว คือการที่คู่สมรสคิดไว้ล่วงหน้าว่าจะมีบุตรเมื่อใดบ้าง และจะมีบุตรจำนวนกี่คน โดยใช้วิธีป้องกันการตั้งครรภ์ในระยะที่ไม่ต้องการมีบุตร

การสื่อสาร หมายถึงการสื่อความหมายที่ทำให้คนเกิดความคิดความเข้าใจในเรื่องการวางแผนครอบครัว โดยการพูด การเขียน และสื่อมวลชน

แหล่งข่าว หมายถึงแหล่งข่าวสารซึ่งรายงานให้ผู้อื่นทราบเกี่ยวกับการวางแผนครอบครัว ได้แก่ เพื่อนบ้าน เพื่อน ญาติ สามี เจ้าหน้าที่อนามัย วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ และนิตยสาร เป็นต้น

เพื่อนบ้าน หมายถึงบุคคลที่อาศัยอยู่ในบ้านที่ตั้งอยู่ใกล้ซีกกันหรือไม่ห่างไกลกันมากนัก ไปมาหาสู่กันได้ เป็นคนรู้จักกัน

เพื่อน หมายถึงบุคคลที่สนิทสนมกัน เข้าใจกัน ไปมาหาสู่กันเสมอ และช่วยเหลือกันในบางโอกาส บ้านเรือนไม่ได้ตั้งอยู่ใกล้ซีกกัน

"สตรีที่มีความรู้เกี่ยวกับการป้องกันการปฏิสนธิจริง" คือสตรีที่ตอบว่าทราบวิธีการป้องกันการปฏิสนธิวิธีใดวิธีหนึ่งโดยละเอียด โดยไม่ต้องถามนำ หรือผู้ที่กำลังใช้วิธีการป้องกันการปฏิสนธิวิธีใดวิธีหนึ่งอยู่"

"สตรีที่มีความรู้เกี่ยวกับการป้องกันการปฏิสนธิไม่จริง" คือสตรีที่ตอบว่าเพียงแต่เคยได้ยินแต่ไม่ทราบวิธีใช้มาก่อน หรือทราบจากคำถามโดยผู้สัมภาษณ์อ่านให้ฟังเท่านั้น